

Fundu-fundinn eller funnu funninn

Ole Widding

Det er rent ufatteligt meget, der venter på at blive undersøgt i den norrøne filologi. Der er uudforskede emner i mængde inden for ordgeografi, kulturgeografi og etymologi, hvad professor Chr. Matras har belært verden om i sine ordundersøgelser i den sidste snes år. Dertil kommer detaljundersøgelser inden for formlære, ordbøjning og syntaks, emnerne der her venter på undersøgelse er lige så mange, har man først fået øjnene op for mangfoldigheden, kan det virke ganske overvældende.

Der kan gives flere grunde til at disse arbejdsområder ikke er blevet dyrket af fililogerne. En af de vigtigste grunde er den, at man har konstrueret en sprogstandard og har normaliseret de tekster, der blev udgivet, i forhold til denne standard. Ved den fremgangsmåde har man lukket øjnene for, at der i håndskrifterne forekommer variationer, snart i ordbøjning og snart i syntaks, man har ved normaliseringen set bort fra alle dobbeltformer eller varierede udtryk og har valgt det en gang for alle vedtagne klassiske udtryk eller klassiske form.

En anden grund til, at man har overset dette arbejdsfelt, ligger i udgiverteknikken. Der er kommet den ene tekstkritiske udgave efter den anden med variantapparater så lange som et ondt år. Men udgiverne har sprunget op og er faldet ned på de krav, der stilles til en kritisk udgave.

Tekstbehandlingen er udeladt og i stedet har man i varianterne aftrykt det materiale, der skal anvendes ved tekstbehandlingen. Dermed er Sorteper givet videre.

En tredje grund ligger i det faktum, at de omtalte dobbeltheder i sproget aldrig er blevet systematisk registreret; mange er nok blevet noteret i en del tekstkritiske udgaver, men slet ikke alle tekstkritiske udgaver registrerer det, der er relevant. Nok har Adolf Noreen i sin *Altisländische Grammatik*⁴ (1924) optegnet en del om disse dobbeltheder, men dog ganske utilstrækkeligt, og den lille bog af Björn Karel Þorolfsson: *Íslenzkar Orðmyndir* bøder kun lidt på utilstrækkeligheden. Oskar Bandle har beskrevet sproget i *Guðbrandsbiblíá* og trækker nogle linjer op mellem reformationstidens sprog og det klassiske sprog. Han kan ikke have haft gode dage, når han søgte paralleller tilbage i tiden, selvom han i forordet takker prof. Jón Helgason, der har fungeret som kritisk rådgiver. Mit arbejde med indsamling til Den Arnamagnæanske Kommissions Ordbog og med håndskrifter i den forbindelse har belært mig om, at der ligger mange problemer, der venter på filologisk undersøgelse og opklaring.

Det er en detalje fra ordbøjningen, der skal frem i rampe-lyset her. Det gælder en variation i bøjningen af verbet *finna*. I den ovennævnte *Altisländische Grammatik* af Adolf Noreen finder man:

finna — fann — funnum — funnenn

fundom — fundenn

og angående formerne med *nd* er der henvist til paragraffen om Vernersk veksel. De mindre gramatikker anfører ofte kun den almindeligste bøjning, som er den med Vernersk veksel:

finna — fann — fundu — fundinn

men en klar stillingtagen til aldersforholdet imellem de to former i præteritum pluralis og perfektum participium møder man i Ragnvald Iversens *Norrøne grammatik* (her citeres 5te udg., 1955), idet han i sit skema meddeler formen

med veksler efter Verners lov og tilføjer «senere analogisk funnum, funninn» — altså en analogisk bøjning efter verber som *spinna* og *vinna*.

Formerne *funnu* og *funninn* skal altså være nyopståede former og skal bero på analogi. Formerne med *nn* i infinitiven og i præteritum singularis har fremtvunget *nn* også i præteritum pluralis og i perfektum participium, mens ord med *nd* i infinitiven beholdt *nd* i de sidste former

binda — batt — bundu — bundinn

hrinda — hratt — hrundu — hrundinn

Formerne med *nn* må efter dette opfattes som en novation i sproget. Derfor bliver det et spørgsmål, om de gamle håndskrifter giver mulighed for at følge denne nydannelse i sproget og om det eventuelt er muligt at sige noget om alderen af denne nydannelse på andet grundlag.

Det kan synes ufatteligt, at man hidtil blot har noteret sig dobbeltformerne *fundu* og *funnu* — og hundredvis af disse eller lignende dobbeltformer i sproget — uden at gøre et forsøg på at fordele dem efter de kilder, hvori de forekommer, eller på den anden side at fordele kilderne efter forekomsten af den ene eller den anden form, det være sig kronologisk eller geografisk. Det er en sådan fordeling, jeg her vil forsøge m. h. t. novationen *funnu* i forhold til *fundu*. I sig selv kan det synes at være en ubetydelig opgave at stille sig og isoleret kan den ikke have stor eller afgørende betydning for ret mange helhedsvurderinger; men det viser sig, at den ene undersøgelse kan føjes til den anden, og derved bliver der lagt et grundlag for at drage slutninger, der kan få vidtrækkende betydning både for bedømmelsen af sproget og af litteraturen.

Det er en lang opramsning, der må til; men for at gøre den mere overskuelig og talende, har jeg opdelt de håndskrifter, der bliver citeret i:

A. rent norske

B. norske håndskrifter, der også findes i islandske afskrifter

C. islandske håndskrifter.

A. Herunder er regnet Kongespejlet, fordi de islandske afskrifter ikke er tilstrækkeligt undersøgt. I Kongespejlet er der flest former med *nn* og kun få former med *nd* eller i participium *ndn*. I fragmenterne beta gamma (NoRA 58C NkS 235g,4⁰) findes der kun former med *nn*.

I Strengleikar findes der i reglen former med *nn*, kun 3²³ er der noteret en form med *nd*.

I det norske håndskrift af sagaen om erkebiskop Thomas er formerne med *nn* i overvægt. Der er noteret 7 imod 3 former med *nd* og 1 med *ndn* i participium.

I en tale mod biskopperne findes der kun former med *nn* (3 eksempler).

I bevidst modsætning til Sigurd Nordals teori anfører jeg også her den legendariske Olafssaga blandt de norske kildeskrifter. I den findes *nn* en enkelt gang, men i betretningen om Olafs mirakler findes *nd* adskillige gange. Men sproget i miraklerne har på flere punkter træk, der adskiller sig fra sagaens sprog.

Det er af denne hurtige oversigt klart, at i tiden fra ca. 1275 og fremover er former med *nn* i verbet *finna* ret almindelige i rent norske skrifter og faktisk mere almindelige end former med *nd*. Det ville være interessant at diskutere håndskrifternes proveniens, men det må jeg afstå fra her.

B. Hvis man herefter tager et udvalg af de norske skrifter, der også findes i islandske afskrifter, opstår der tvivl om, hvorvidt formerne med *nn* nogen sinde er blevet akcepterede på Island.

I Hirdskræen kan man læse (403⁵) *konongar hafa oftlega funnit uæinorð iarllanna*. Formen med *nn* findes i hovedhåndskriftet og i HirðB (304 fol.) og HirðC (322 fol.) alle tre norske håndskrifter. Men på det tilsvarende sted findes der i de vigtigste islandske afskrifter kun formen *fundit* (GKS 3270, AM 350 fol. og AM 126,4⁰).

Jónsbók er normalt et udmærket barometer for, hvad islandske afskrivere har følt trang til at ændre; men med hensyn til bøjningsformer af *finna* svigter denne kilde. Der

er nok et par eksempler på *ænd* i udgaven, men parallelhåndskrifterne er ikke undersøgt m. h. t. dette spørgsmål.

Der er endnu en tekst, der er grund til at inddrage i undersøgelsen. Det er Barlaams saga og Josaphats, der findes i et norsk hovedhåndskrift og nogle norske fragmenter og desuden i mange islandske afskrifter.

I det norske hovedhåndskrift er der noteret 23 eksempler på *enn* i præteritum pluralis og i perfektum participium af verbet *finna*, men ikke en eneste form med *ænd* i disse verbalformer. Anderledes når man inddrager afskrifterne. BarlB (AM 232, fol.) regnes for at være en islandsk afskrift af legenden fra ca. 1300, men den er udført af en sløset afskriver, der har gjort sig skyld i adskillige sjukske fejl, og — hvad der er meget mærkeligt — også gør brug af norske palæografiske specialiteter. Nu kendes denne skriverhånd fra i hvert fald tre andre håndskrifter, og man finder i dem ganske samme norske palæografiske specialiteter — og iøvrigt også samme tendens til sløseri ved afskrivningen —; men det vigtige i denne forbindelse er, at denne afskriver i de rent islandske tekster kun anvender former med *ænd*, mens han i Barlaams saga blander formerne med *ænd* og *enn* sammen, dog med klar overvægt for *ænd* (talmæssigt 15 *ænd* : 4 *enn*).

I den sene islandske afskrift BarlC findes der kun former med *ænd*. Der er registreret 13 tilfælde. Også i de mange fragmenter af denne legende er formerne med *ænd* de almindeligste. Kun i to fragmenter er der noteret former med *enn*, det ene drejer sig om et sted, hvor også BarlB skriver *enn*.

Her skal også kort omtales de tre håndskrifter af Stjórn, der er en kommenteret og glosset oversættelse af dele af det gamle testamente, som er blevet til i Norge, men som er overleveret i islandske afskrifter. I StjórnC (AM 227 fol.), der er lagt til grund i Ungers udgave side 349 til side 650 kan der iagttages en mærkværdighed. I begyndelsen af teksten dominerer former med *ænd*. De findes endnu side

442¹, men fra side 442⁵ og til side 524¹⁸ er former med *nn̥* dominerende (eller eneherkende), mens parallelteksterne StjórnA og StjórnB på de tilsvarende steder har former med *nd̥*. Fra side 532 og bogen ud er imidlertid formerne med *nd̥* de dominerende (eller enerådende) også i StjórnC. Der er noteret 10 eksempler på former med *n(n)d̥* og ingen med *nn̥*.

Det er berettiget at lægge vægt på resultaterne af denne gennemgang. I de islandske afskrifter af norske skrifter fra rundt regnet 1300 har afskriverne i reglen reageret over for formerne med *nn̥* og indført former med *nd̥*. Når der pletvis findes former med *nn̥* i islandske afskrifter, er der grund til at mene, at formerne med *nn̥* stammer fra et norsk forlæg.

Omkring år 1300 må der have været egne i Norge, hvor formerne med *nn̥* var normalformer, mens islandske afskrivere i almindelighed ændrede til former med *nd̥*. Allerede her kan man se en bekræftelse på Ragnvald Iversens påstand, at *funnu* har afløst den form, der for udvandrerne til Island var den normale, nemlig *fundu*.

Det vil være praktisk her at uddrage et resultat af gennemgangen af grupperne A og B og supplere med yderligere materiale. Eksemplerne viser, at formerne med *nn̥* først dukker op i norske skrifter, og formen ændres (i reglen) i islandske afskrifter til former med *nd̥* selv i håndskrifter efter år 1300.

Det resultat, der her er beskrevet kan yderligere bekræftes, for i Larssons bog: Ordförrådet i de älsta isländska Handskrifterna finder man ingen eksempler på former med *nn̥*, men slår man op i den tilsvarende norske bog: Ordförrådet i de eldste norske Håndskrifter til ca. 1250 får man den oplysning, at former med *nn̥* er ret almindelige, selv i et så gammelt håndskrift som den norske homiliebog, der må være skrevet kort efter år 1200. Det er den anden skriver af det håndskrift, der i reglen skriver *nn̥* kun en sjældnen gang har han anvendt former med *nd̥*. Desuden

findes *enn*-formen en gang i det gamle fragment AM 655 IX,4°, og dermed er *enn*-formerne ført tilbage til tiden ca. 1150.

Disse eksempler viser, at man på norsk område så langt tilbage som man overhovedet har håndskriftlige kilder, nemlig siden ca. 1150, kan finde *enn*-former, mens de islandske kilder ikke kender sådanne former før meget senere. Denne opsummering må ikke misforstås. Den udsiger kun at visse dele af Norge havde en anden sproglig tradition m. h. t. bøjningen af verbet *finna* end andre dele af Norge og Island.

C. I den tredje gruppe, der her er kaldt den islandske, møder man mange problemer, og det vil være umuligt at indlade sig på en diskussion af dem alle. Når det gælder gamle håndskrifter er der usikkerhed med hensyn til proveniensens, og det er derfor berettiget i denne gruppe at udsondre en særlig gruppe af norskprægede håndskrifter.

Det er en forbløffende stor mængde håndskrifter, der viser eksempler på denne norske novation i sproget, *funnu* for *fundu*. Det vil altid være et problem, om man ud fra sådanne strækseksempler kan slutte noget om en litterær afhængighed, eller om man skal betragte eksemplerne som udtryk for en sproglig påvirkning. Der kan ikke etableres noget kriterium, der afgør denne tvistighed en gang for alle, det bliver nødvendigt at afgøre de forekommende tilfælde hvert for sig ud fra sammenstødende omstændigheder, først og fremmest ud fra det samlede håndskriftmateriale.

I nogle tilfælde vil forskningen uden tvivl godkende de synspunkter, som fremsættes i det følgende, men i andre er det mig klart, at omvæltningen vil synes for voldsom, men trods det må tingene fremstilles i overensstemmelse med kildernes vidnesbyrd, men forklaringen af tingenes tilstand vil føre alt for langt ud i det teoretiske.

Man finder i islandske skrifter ofte former med *enn*- i præteritum pluralis og perfektum participium af verbet

finna. Det drejer sig i virkeligheden om ca. 15 skrifter, så det lader sig ikke gøre at omtale dem alle her og gå ind på de problemer, som disse former rejser. Nogle karakteristiske eksempler vil vise problemstillingen.

I Olaf Tryggvasons saga i AM 310,4^o, den længste af de korte sagaer om Olaf Tryggvason, findes former med *nd* og undertiden former med *nn* siger Marius Hægstad i Vestnorske maalføre 1935 s. 39. I Sverres saga findes der adskillige gange *nn*-former. 8 eksempler er noteret fra side 3 og 7 til side 150. Der er grund til at nævne sidetallene, fordi de viser, at der på dette punkt ikke er noget skel i sagaen, hvad der taler til fordel for Fredrik Paasches forklaring, at abbed Karl Jonssons del af sagaen (*Grýla*) ikke kan udskilles som en særlig del af sagaens kapitler, den er sandsynligvis indarbejdet i sagaen. Sådan arbejdede man nu engang. Den opfattelse kan da også støttes af mange andre forhold.

Nu kommer et punkt, der vil ægge til modstand. Der findes ikke helt få former med *nn* i Heimskringla, ialt er der registreret 43 tilfælde med *nn* imod kun nogle og tredive former med *nd* (E. Haugen). For mange vil det være fuldgyldigt bevis for, at formerne med *nn* var fuldt ud acceptable i islandsk på den tid, da Snorre skrev — eller redigerede — Heimskringla. Men vi har ikke Snorres uretoucherede tekst, og f. eks. Barlaam-afskrifterne viste, at man så sent som ved år 1300 reagerede over for former med *nn* ved afskrivning i Island.

Det er ikke stedet her at gennemdrøfte det problem, der her rejser sig. For det første må også andre Heimskringla-tekster inddrages i undersøgelsen — men Kringla er suspekt for selv i det gamle fragment, det eneste der er tilbage af den gamle Kringla, finder man formen med *nn*, og for det andet må udbredelsen i den islandske tradition kendes til bunds.

Men hvad der end bliver resultatet af disse sproglige og dermed sammenhængede litterære problemer, så viser

allerede de eksempler, der her er fremdraget, at formerne *funnu* og *funninn* er novationer i sproget, opstået et eller andet sted i Norge. Og det er egentlig grunden til, at netop dette emne er blevet omtalt her. For ad helt anden vej – og delvis takket være Jakob Jakobsens mærkelige arbejde, hvori han fik anvendelse for både sit færøske modersmål og sin ubændige trang til sproglige sysler – finder vi spor, der peger i samme retning som resultatet af denne lille opsats.

For i Jakob Jakobsens disputats fra 1897: Det Norrøne sprog på Shetland omlales det, at verbet *to fin* har bevaret den gamle bøjning:

fin – *fan* – *I'm fön*

og tilsvarende oplysninger gives i An Etymological Dictionary of the Norn Language in Shetland, participium til *fin* lyder *fonn* [fön], der er lig med Old Norse *funninn*.

I denne forbindelse har det betydning at citere bøjningen af dette verbum i Jakob Jakobsens modersmål her taget fra M. A. Jacobsen og Chr. Matras: Føroyisk–Dansk Orðabók (2den udg. Tórshavn 1961):

finna – *fann* – *funnu* – *funnin*

Der er herefter grund til at antage, at novationen *funninn* i visse egne af Norge skal føres endnu længere tilbage end de skriftlige kilder rækker. Her er problemet rejst, men som nævnt før: Forklaringen af tingene må vente.

SUMMARY

The forms of the ON verb *finna*: *fundu* (pret. plur.) and *fundinn* (past part.) alternate with *funnu* and *funninn*. It is demonstrated that the latter forms are the younger ones, and this raises the question whether it is possible to show when and where the younger forms are first found.

A careful investigation of the oldest MSS shows that the younger forms, *funnu* and *funninn*, can be found in Norwegian MSS of an earlier date than those Icelandic ones in which the forms occur. However, in a group of Icelandic MSS *funnu* and *fundu* are used alternately, even in *Kringla* and other MSS of the *Heimskringla*. This

may be due to a general Norwegian influence on the language, or to a specific influence from the (Norwegian) MSS from which the text was copied.

In connection with the dating and provenance, of the younger forms it is perhaps significant that they are the standard forms of modern Faroese, and that Jakob Jakobsen has recorded the past participle in a form corresponding to ON *funninn* in the Norse language of the Shetland Islands.